

**БАҢ ҮНДСТН СУРЬУЛЬ СУРХИН ЗӨВИН ТУСК
ГААГАН СЕЛВГЧ ЗААВРМУДБОЛН ЦӨӨЛЪГЧ БИЧГ**

1996 жилин хулһн сар

ОРШЛ

Эвдрлэс урдаснь саглулхин төлө июль сард Хельснkd батлгдсн шиидв ртэн Европин Эәмшг уга бөөдлин Нөкцлтин Бүрдэц (ЕЭНБ) баһ келн-улсин керг-үүлин Деед Комиссарин өндр үүл тогтав. Хуучн Юг ославьд болсн эвдрлтэ йовдл зөвин хаалһд шинкн орж ах Европин орн-нутгудт давтгдж одвзго гийһэд, төр-нутгудин болн йос на һазрмудын толһачнрар 1990 жилдин ноябрь сард бүрдэгдсн Шин Ев ропин Парижск Хартийд темдглгдсн төвкнүн болн цецэрлг бөөдлд иц жэх теднө седкл шантрж одвзго гийһэд эн шиидвр авгдсн.

1993 жилин январин нег шинд зерг Макс Ван дер Стул баһ үндстин ке рг-үүлин түрүн Деед Комиссарин үүлдэн орсн. Урднь Ик хурлын ге шүн, Нидерландин һазадин керг- үүлин сөөд Негдсн Үндстнө Бүрдэц (НҮБ), НҮБ-ин дангин үүлдг төлөлгч болж йовсн, кесг жил күүнэ зөв харсч йовсн дамшлтарн иш авад, зерг Макс Ван дер Стул Европин баһ үндстин болн йосна һол бүрдәмжсин хоорндк олн зөрлдэнд һол оньга н тусхасн. Түүнэ тоолврар эн зөрлдэн эвдрл делгрүлх әмшг учражана . Өдгә цагт БҮДК медмж уга арһ-ухаһар олн орн-нутгт, тер дотр Алба нь, Хорвать, Эстонь, Венгр, Хасгстан, Латвь, Македонь, Урмынь, Слов акь, Украинад үүлдврән давулж йовна. Һоллгч керг болһж тооһарн да ву келн улсин үлмәд бөөх үчүкн үндстнө кергиг тер төр - нутгин төр й оснла залһж хәләжәнә. Иим бөөдл Европин туужд ик орм эзлж йовсн.

Нег төр-нутгин олнк үндстн болжах талдан төр-нутгт цөөнк үндстн бо лжах үндстни багин эс гиж угсаатни багин төлөлгчнр өрлцжах йовдлм уд тиимәс тер төр - нутгин йосна һазрт туслмжта болсарн төр нутгуд х оорндк мейярклин болн эврлин эк болжах йовдлмуд зерг Макс Ван де р Стулын оньгт хамгин түрүн авгдж бөөнә.

Тустан бөөдг, һазалдго, доталдго нөкцлх саната БҮДК баһ үндсниг кү чрл бөөдлд орулжах йовдлыг оньгтан авч, эн төриг хаглжана. Шүүлһн ә бүрдәмж эс болвчн БҮДК бүгд төр-нутгт авгдсн журмар иш авч шал һлтан, селвгч заавран тогтаж бөөнә. ЕЭНБ - д оржах төр-нутгуд батлс н үүргиг ухандан авч, тер дотр 1990 ж. батлгдсн Копенгагенск Бәрмт Бичгт, Күмн төрлтнө Кемжәнә Чуулһн IV ө нгд тодрха темдглгдсн баһ үндстнө туст батлгдсн үүргиг эн саамд ухал х кергтә. Бас дәкәд ончлхнь - ЕЭНБ-н төр-нутгуд хоорндан күүнә зөв ин туск, баһ үндстнө туск НҮБ-ин үүргәр залһлдата, терүн дее-рән ЕЭ НБ-д

оржах төр-нутгудин ик зуны Европин Хүүвин дигэр хоорндан бас залалдата.

Дөрвн жилдэн гилтэ гүжрж кәдлснәннь хөөн БҮДК бийиннь оньгт бә әх зәрм орн-нутгудин зогсл уга сергәгдәд бәәдг зүткәтә төрмүдиг темдглв. Баһ үндстнә сурһулин туск, эврәннь үндснн келәр сурһуль дасхин туск, төрскн келән дасхин туск төр хамгин ончта болж һарв. Юунһа д гихлә, БҮДК шидр зарлсар «баһ

үндстнә өвәрц әмдрл хадһлж делгрүлхин кергт сурһуль - эрдм түлкц күчн болж туслжахнь илткгдв». Эн тодлвриг ухандан авч, БҮДК 1995 ж илин намрар угсатни хоорндк хәрлцәнә Саң нарт делкәд нертә шинжчнрин нег багас ЕЭНБ-н үлмәд бәәх отгт баһ үндстнд сурһулин зөв өгхин туск заавр белдхиг сурв.

1993 жилд тогтагдсн баһ

үндстни хоорндк хәрлцәнә Саң йосна һазрин биш бүрдәц. Эн Саң БҮДК-д түслгч селвтин шишлң кәлмш күцәхин төлә бүрдәгдсмн. БҮДК олн-зүсн төрәр кесг селвгч сүүр тогтасмн, тер дотр Гаагад хойр селвлцән болсмн. Шинжчин тоод: А. Г. Бойд Робертсон - Стратклайдин Ик Сурһулин багш (Великобритань); д-р Питер ван Дайк - Төрин Хүүвин гешүн(Нидерланд) ; д-р Асбьорн Эйде - күүнә зөвин Норвежск Институтын директор (Норвегь); профессор Рейн Мюллерсон - нарт делкән зөвин тинкмин һардач Кингс Колледж (Великобритань); профессор Аллан Росас - Або Академин Ик Сурһуль (Финляндь); доктор Тобе Скутнабб - Кангас - Роскилде Ик Сурһулин келнә болн сойлын дацнгин адъюнкт-профессор (Дань); Дьердь Шепе - Яноша Ик Сурһулин келнә зүүһин дацнгин профессор (Венгрь); Патрик Торнберри - Киля Ик Сурһулин хууль цаажин дацнгин профессор (Великобритань); Йенне Ван дер Велде зерг Үндстни Институтын ах селвгч (Нидерланды).

Баһ үндстин зөвин дүрм күүнә зөвин үлмәд ордгас эн селвгч сүүрин нүр үг болснь- үчүкн төр-нутгин үндснн зөвинь дарх йовдлыг зогсах үүрг болв. Аш сүүлдн күн болһна бий туст тенц, зөвтә бәәдл тогтх зөвтә гисн тодлврар шинжләчнр һардвр кесмн. Иргнә нийгмл ил, үүлтә, олн улсиг тер дотр баһ үндстниг ницүлж чадх зөвтә гисн ухан бас темдгдгдәнә.

Гааган селвгч зааврмуд

Энүнэс кэлтэ, баһ үндстн сурһуль сурх зөвин селвгч Заавр БКДК орлиц жак бачм кергүдт ик тус болжана. Терүн деерән селвгч Зааврин олзлин дүрм цөөлһгдж бөөнө. Селвгч Заавр нөөмн өнгд хувагдж бөөнө. Эңг б олһн сурһулин туст халһгджих төриг илткжөнө. Зааврин туст өггджөх цөөлһвр шишлң Цөөлһгч Бичг болх дахульд өггджөнө. Эн Бичгт нарт делкән дүрмд ирлцүлжөх заалтс бас темдггдсмн.

**БАҢ ҮНДСНИ
СУРЬУЛЬ СУРХИН ЗӨВИН
ГААГСК СЕЛВГЧ ЗААВРМУД**

Нарт делкэн бэрмт бичгин недр.

- 1) Кемржэн баһ үндст сурһулин йовудт төрскн келнэ туст кергтэ медрл авчадмн болхла, тиигхлэ оч эдн эврәннь өвөрц бөөцөн хадһлх зөвөн күцэж чаджана. Болвчн эн саамд баһ үндстн бөөх төр-нутгиинь олна нийгмлин эмдрлд орлцж үүлдхин төлөд төр нутгиинь төрин кел болмар медх зөвтэ.
- 2) Баһ үндстнд туслх нарт делкэн бэрмт бичг олзлсн цагтан, тер төр нутг үндснн зөвиг даршго, теңгцл бөөхин туск һоллгч зар чмсиг бэрж үүлдх зөвтэ.
- 3) Олн улсин үүрг болдгнь нарт делкэн кемжэн хамгин баг болжахиг ухандан авх кергтэ. Эн туст олн улсин үүргин төөлвриг дутуһар цөөлһхлэ үүргин күцл, чинрлэ тер зөрүджд одх.

Арһ-кем болн арһ сан

- 4) Баһ үндстн сурһуль сурх зөвд ЕЭНБ-н төр-нутгуд күчлж орлцх зөвтэ. Кергтэ цагт төр- нутгуд онц арһ олж, бөөсн арһан күцц олзлж, терүн деерән нарт делкэн нөкд олзлж, экономическ болн техническ залһлда бэрж үндстни төрс кн келәрн сурһуль сурх эс гиж төрскн келән дасх зөвиг шунмһагар күцэхд дөңнх кергтэ.

Эс төвллн болн орлцлн

- 5) Баһ үндстин сурһуллэ залһлдата кәтлвриг болн улс-төриг күцәх тогталиг болвсрулхин төлөд элч болжах тогтлд төр нутг сурһули н кергт кәтлвр, болвсрлл болхд, сурһулин үүлдврт шунмһагар орлцхин төлөд төр-нутг шишлң нөкцл тогтах зөвтө.
- 6) Төр-нутг бәәрн һазрин болн нутгин бүрдәмжд баһ үндстнә сурһуль туст шишлң бүрн эрк өкх зөвтө, терүһөрн баһ үндстн бәәрн нутган эс гиж һоллгч нутгтан улс -төрт орлцхд төр-нутг тусл жана.
- 7) Төрскн келән даслһнд, төрскн келәр сурһулян даслһнд, бәәх һазртан эврә дурарн сурһулиг шүүж авх арһд болн энүг дөннжәх эк эцкнриг шанһхин төлө төр-нутг арһ хәәх зөвтө.

Олна болн эврә тогталмуд.

- 8) Нарт делкән зөвлә ирлцүлж баһ үндстн, талдан улсла әдл, сурһулин эврә, эзнә тогталмуд секәд, бәәсн һазриинь закон дүрмлә ирлцүлж залж чаджана. Баһ үндстни келәр дасхдг сурһульмуд иг эн тогталмудт орулж чаджана.
- 9) Баһ үндстн сурһулин эврә тогталмуд үүдәһәд, эврән залж чадх зөвиг тодлж төр нутг эн зөв олзлх туст буру йовдл һарһх зөв уга. Эн тогталмудиг бүрдәх, эврән залж чадх бәәдлиг тохражах, йоснла ирлцдгө, күцәхд кецү хуулин болн закрлтин неквр төвж төр-нутг эн туст харшлх зөв уга.
- 10) Сурһулиг төрскн келәр йовулжах эс гиж сурһульд төрскн

кел дасхжах эзнэ тогталмуд мөнгөн альдас чигн: бюджетас, нарт делкэн эк хазнас эс гиж эзнэс авхд харшлж болшго, күчлж болшго.

Гааган селвгч зааврмуд

Баһ үндстнэ сурһулин эклц болн дунд девсң.

- 11) Күүкдиг өсклһнд сурһулин түрүн жилмүд хамгин чинртэ болдг. Сурһулин халхар кесн шинжлтсэр болхла, күүкдиг бальч р наснднь төрскн келэрнь сурһсн хамгин сән арһ болж тоолгддг. Иим учрас төр нутг эн эв-арһиг олзлж чадх арһ олхд эк эцкнрт н өкд болх зөвтэ.
- 12) Сурһулин эклц девсңгд эрдм-сурһуль чикэр болхла төрскн келэр өггдх зөвтэг сән шишлң шалһлтс үзүлж бөөнө. Төрскн келнь шишлң кичөл болж тасрлт уга, эрк биш заагдх зөвтэ. Төр-йосна, төрин келн бас салу кичөл болж тасрлт уга заагдх зөвтэ, э н кичөлмүдиг хойр кел меддг, күүкдин үндсн келнэ өвөрциг болн сойлыг сөөнөр меддг багшнрар заагдх зөвтэ, эн девсңгин эцүст д адлһын болн онлын зөрм кичөлмүд төрин келэр заагдх зөвтэ. Төр-нутг, чадсарн, эк-эцкнр эн арһ шүүж авхт нөкцл тогтах зөвтэ.
- 13) Дунд сурһульд кичөлмүдин ик зунь төрскн келэр зааһгдх зөвтэ. Үндстни келн эрк биш салу кичөлд тасрлт угаһар өггдх зөвтэ. Төр йосна келн бас эрк биш салу кичөл болж тасрлт угаһар заагдх зөвтэ. Эн кичөл хойр кел сөөнөр меддг, күүкдин сойл, ууһ н үндсн кел, сөөнөр меддг, өвөрц заң-бөрц меддг багшнрар заагдхла сән болх. Эн девсңгд төрин келэр зааһгддг кичөлмүдин то баг - багар өсөд йовх зөвтэ. Эн тоотс сурһуль сурчах күүкдт туста болх гисн ухаг номин халхар кегдсн шинжлтс батлжана.
- 14) Эклц болн дунд сурһулин кемжэнд ирлцүлж төрскн келэр заасн кичөлмүдин чинриг багшнр өөдлүлх зөвтэ, тедн мергжлли н медрлән шинрүлхин көдлмш кехлэ сән болх. Эн учрас ЕЭНБ-2 шийдврт ирлцжэх, орн нутгудин үүргиг батлжах баһ үндстин арһиг күндлж, теднэ күүкдт сурһуль заах багшнрт мергжллән өөдлүлх үүлд дөң тус күргх кергтэ.

Баһ үндстиг мергжллин сурһульд сурһлһн.

- 15) Мергжллин сурһулин онц кичэлмүдиг төрскн келәр даслһн күрч болм дүнгә болх зөвтә. Кемржән баһ үндстнд тиим с едвәр бөөдмн болхла сурһульчнрин тоһ дигтә, сурһульчнр эврә дуран тиим кичәлд орх зөвтә.
- 16) Төрскн келәр сурһуль дасхх кәтлвртә мергжллин сурһлин тогтац батлгта болх зөвтә. Тиим кәтлвртә сурһуль төгсәсн мергжлтнр төрскн келән, төрин кел олзлж чадх кәдлмш олхнь эн кәтлврт батлгдх зөвтә.

Ик сурһуль баһ үндстнд өглһн.

- 17) Кемржән баһ үндстн ик сурһулиг эврәннь келәр дасхар седжәх улс бөөһәд, теднә тоһ зөвлм болхла, теднд ик сурһулиг төрскн келәрн дасххд зөв өггдх зөвтә. Ик сурһулиг төрскн келәр өгхин төләд сурһулин туст үүлджәх тогталмудт шишлң бөөһл тогтагдх зөвтә, эн бөөһл баһ келн оютнрт диглм болх зөвтә. Баһ үндстин элчнр сурһулин туст эврән бийсиинь дурта тогтац үүдәхин төлә арһан эврән хәәж чаджана.
- 18) Кемржән баһ келн улс урднь тиим эврә ик сурһуль үүдәж, эврән терүг кәдлүлһж йовсн болхла, хөөтнк тогтациг үүдәхин кергт эн бәрмтиг эрк биш төртән авх кергтә.

Сурһулин кәтлвр тогталһн.

- 19) Нарт делкән йослгч бичгүдт сойлын залһлдана туск сурһульд, баһ үндстин түүк, сойл болн заншл делгж үзүллһнд ик чинр, оһг өгчәсн төләд, төрин сурһулин тогтацс баһ келн улсин түүк, сойлын кичәлмүдиг сурһулин кәтлврт орулх зөвтә. Том келн улс

баһ үндстин кел дасхиг дөнхлө, теднә хоорндк залһлдан бат, орн нутгин сойл үзмжтә болх.

Гааган селвгч зааврмуд

- 20) Баһ үндстин сурһулин көтлврин аһулһ тогталһнд баһ келн улсин элчнр, негдлтс шунмһаһар орлцх зөвтә.
- 21) Баһ үндстин сурһулин көтлвр үүдәх кергт орн нутг шишлң цутхлңһуд бүрдәх зөвтә. Тер цутхлңһуд бийдән туста тогтацсла залһлда бәрж чаджана. Тиигхлә эдн хамдан сурһулин көтлвриг күцәхәр зүткх зөвтә.

БАҢ ҮНДСТН СУРЬУЛЬ СУРХИН ЗӨВИН ТУСК ГААГАН СЕЛВГЧ ЗААВРИГ ЦЭЭЛЖЭХ БИЧИГ

Оршл

1948 жилин Күүнэ зөвин Бүгд Зарлт түүкин шин девсн сексмн. Юунһа д гихлэ, эн зарлт сурһуль сурлһн кү н болһна зөв гиж батлсн түрүн нарт делкән бәрмт бичг болсмн.

Күн болһн эрк биш эклц сурһульта болх зөвтэ гиж Зарин 26 йоснд тем дглэтэ бөөнэ. Күн болһн техническ болн мергжллин сурһульта болх зөвтэ, ач иктэднь ик сурһуль сурхд зөвлх кергтэ гисн тодлвриг эн йосн батлжана. Сурһулин күцл болжахнь- күүнэ өслт, күүнэ зөвиг тевчлһн, күүнэ эрк чөлэ күндлһн, - гиж эн йосн цөөлһжөнэ. Сурһуль оln - зүсн үндстни хоорнд, йилһрнүгү зүс дунд, онц шажнд шүтжэх сүзгтнр дунд залһлдан ни, инглттэ, тесвртэ болхд, нарт делкэ ээлтэ, төвшүн бөөхд тэвцэн орулх - гиж 26-гч йоснд темдглгджөнэ. Эцк-экртнь күүкдтэн ямаран сурһуль өгхән эврэн бийснь шиидхд ик зөв өггджөнэ, - гиж энүнд цааранднь келгджөнэ. Эн 26-гч йоснд темдглгдсн тодлвр тодрхаһар Зөвин Бооцана бичгт болн **Сойлын, нийгмлин, эдин зүүһин засгин туск оln улсин бооцана бичгин 13 - гч йоснд батлгджана.**

Эн 26 - гч йосн баһ үндстнд, нань чигн улст сурһулин туст өггджэх зөвиг цааранднь болвсрулсн чигн, батлсн чигн, хөөнь үүдсн нарт делкән кесг бәрмт бичгүдин учр - утхд ик тусан күргсмн.

- 27 - гч йосн **Төр - йосна бодлгин, иргни зөвин туск оln улсин герән бичг.**
- 30 - гч йосн **Балчр күүкдин зөвин туск Зөвллт.**

Баһ үндстн хоорндан төрскн келән олзлж чаджана гисн зөв деер темдг лгдсн йосд батлжана. Баһ үндстнд төрскн келән дасх эс гиж төрскн келәрн сурһуль сурх арһиг болхла дора өггдсн йосд батлжана.

- 5 - гч йосн **Сурһуль туст дажрлт учрашган ЮНЕСКО - н Зөвллт.**
- 34 - гч зүйл **Күүнә кемжәнә туск ЕЭНХ - н Чуулһнд батлгдсн Копен гагена Бәрмт бичиг.**
- 4 - гч йосн **Баһ үндстин, тооһарн баг сүзгтнрин, үндстин шинжәрн цөн улст өггджәх зөвин ООН - а Зарлт**
- 14 - гч йосн **Баһ үндстин, зөвиг харсжах Кемжәтә Зөвллт**

Баһ үндстн эврәннь өвөрц бөөцөн төрскн келәрн дамжулж хадглхд цу г темдглгдсн бәрмт бичгүд зөв өгч бөөнә. Эн зөв нурһлж сурһуләр дам жулгдж күцөгднә. Болвчн баһ үндстн эврәннь өвөрц бөөцөн бүгдәрн т өрскн келәрн дамжулж хадглхларн даавртаһр олна нийгмлин өргн үү лд орлх зөвтә

гиж хамг эн бәрмт бичгүд батлжана. Тиигж ниилж үүлдхин төлө тер о лна нийгмлин бөөдл, төрин кел сәәнәр медх зөвтә. Нег негән даах, нег -негнәннь уха-тоолвриг күндлх керг эн йовдлын нег ончта әңгнь.

Баһ үндстн төрскн келән дасх эс гиж төрскн келәрн сурһуль сурх зөв ө гчәх нарт делкән бәрмт бичгүд одачн тодрха биш, нийгмлг. Баһ үндст н яһж төрскн келән дасх, төрскн келән дасхлһна девсн ямаран болх зө втә, гиснә туст, ямаран эв - арһс олзлгдх зөвтә гисн сурврмудт эн бәрм т бичгүд күцц хәрү өгчәхш. Европин хүүвд батлгдсн **Баһ үндстиг харсл һна Кемжәтә Зөвлтин** 14 - гч йоснд темдглгдсн баһ үндстн төрскн кел әр сурһуль сурч болх эс гиж тер келиг дасч болхд «ирлцнһү арһ » өггдх зөвтә гих медән талдан төрмүдлә хамт залһгдж хәлөгдх зөвтә. С ойл болн кел хадһлж, дөннж, өргжүлхд шишлң бөөһль тогтах кергтә, - гиж Зөвлтин 5 - гч йоснд темдгләтә. Эс гиж **Күүнә кемжәнә туск ЕЭ НХ - н Чуулһнд батлгдсн Копенгагена зөвллт**

бичгин 33 зүйлд темдгдсэн баг үндстн, тооһарн баг сүзгтнрин, үндстн и шинжэрн цөн улст өггджэх зөвиг харсх арһиг некх кергтә.

Төр нутг теткж чадх кемжәһәс салу болмжин арһас тустан эн төр зөнг р кевәр тогтх зөв уга. Баг үндстн ядуу кергиг төр нутг йосн кевәр хэлә гдж, яһж эн керг күүнә Хамцанас орж ирлә, тиим дигтә- даратаһар эн шиидвр тогтагдх зөвтә.

Болвчн некврнь тоолврта болхд баг үндстн эврәннь талас батлһ өгх зө втә. Эврәннь тооһан, нег һазрт нутглжах күмни нигтиг болн удан цагт үүлдж чадх тогталиг дөннж чадх арһ хамгиг эдн кергтә кевәр ухандан авх зөвтә.

Олн улсин бәрмт бичгүдин недр.

Олн улсин йослгч бәрмт бичгүдт баг үндстн зөвиг диглж темдглж йов сн арһ кесг жилин туршарт сольгдад йовж. **Төр - йосна бодлгин, иргнә туск Нарт делкән герән бичгт** 1966 жилд » ...баг келн улсин тоод бәәх к үмст зөвин халхар эвдрлт учрагдх зөв уга» - гиж бичгдсн засгч янзар то гтасн тодрхлтсин ормд болмжта, бәрмттә хэләвр батлгдв. Эн тодлвриг батлжах үлгүриг 1990 жилд **Күүнә кемжәнә туск ЕЭНХ - н Чуулһнд ба тлгдсн Копенгагена зөвллт бичгт иигж** олж болх: «баг келн улсин, тооһ арн баг сүзгтнрин, үндстн шинжэрн цөн улст өггджэх зөвиг орн нутг харсх...». Иим йовудта сольрлт хасврта эс гиж амрхн тәәлвртә бәрмт б ичгүд тер цагин бәәһллә эс ирлцж бәәхиг үзүлжәнә. Терүн деерән кү ртлһнә кемжән теңцл болн дажрлт уган бәәһнә һол зарчимла ирлцн һү болх зөвтә. **ООН-а Дүрмин 1** - гч йоснд, **Күүнә зөвин Цуг ниит Зари н 2** - гч йоснд, нань чигн нарт делкән бәрмт бичгүдин ик гиснднь эн зөв бас иигж темдгләтә. Орн нутгүдин өвөрц бәәһль бас оньгт авгдх зө втә.

Арһ чидл

ЕЭНХ - н үлмэд бөөх орн нутгуд баһ үндстин зөвин төрт үүлдгч кевэр орлцх зөвтө, юунһад гихлэ **Копенгагена Бөрмт бичгин 31** - гч йосн баһ үндстин гешүдин тенцл бөөдлиг теткхиН төлөд тогтагджах шишлң йовдлыг шаннжахиг медүлжөнө. Тер кевэр чигн **Копенгагена бөрмт бичгин 33** - гч йосн төр нутг баһ үндстин угсатни, сойлын, келнө болн шажна төриг харсч, эврө һазртан эн өвөрц бөөһль геедрл уга бәрхин төлө арһ хөөх зөвтө -гисн неквр темдглгдж бөөнө.

Зөрмдөн ЕЭНХ-н үлмэд бөөх төр нутгуд мөнгнө төсв талас харшлтта болна. Эн йовдл баһ үндстин сурһулин төрт, баһ үндстнд туслх сурһулин көтлврмүд тогталһна кергт йосар чигн саалтглад бөөхмн. Зөрм зөвн агчмин зуур тогтагдх зөвтө болвчн төр нутгуд баһ үндстин нарт делкөн ямаранчн эв - арһ олзлж, нарт делкөн дөн -нөкд олзлж, сурһулян төрскн келәрн дасх, төрскн келән дасх зөвиг **Сойлын, нийгмлин, эдин засгийн туск Нарт делкөн герән бичгин 2** - гч йоснла ирлцүлж **йовн йовж** күц өхөр зүткх зөвтө.

Эс төвллһн болн орлцлһн

Демократическ үүлдврин ончта әнгнь болжахнь - ямаранчн шиидвр авлһнд шунмһаһар орлцлһн, тер дотр баһ үндстинлө залһлдата йовдлмүдт орлцх арһ мөн. **Баһ үндстин зөвиг харсжах Кемжәтә Зөвллтин 15** - гч йосн болн **Күүнә кемжәнә туск ЕЭНХ - н Чуулһнд батлгдсн Копенгагена зөвллтин 30** - гч зүйл, **Баһ үндстин, тооһарн баг сүзгтирин, угсатна шинжжәрн цөн улст өггджәх зөвин ООН - а Зарлтин 3** - гч йосн баһ үндстин бийсләнь залһлдата төрмүдиг хаһлж шиидвр авгджах йовдлд орлцхиг онц темдглжәнө.

Олна йосна үүдллин нег ончта әнг болжахнь баһ үндстнд үлмәһән күргжәх шиидвр батлһнд бүтәмжтөһөр орлцлһн.

Эк эцкнрнь бөөсн ормдан болн бөөсн һазрасн һатц болвчн сурһ улин төрт орлцх, баһ үндстин арһ хөөжөх тогталмуд сурһуль сурһлһна үүлдврт шунмһаһар орлцх, баһ үндстин туслх сурһулин көтлврмү д тогтах йовдлыг орн нутг шишлң ачлх зөвтө. юунһад гихлө

Копенгагена бөрмт бичгин 35 - гч зүйлд баһ үндстин гешүд тө р йосна йовдлд, баһ келн улсин зөв харслһна кергт, теднө өвөрц бөө ц дөңнх бөөдл ик туста, ончта болжахиг үзүлжөнө.

Олна болн эврө тогталмуд

Төр - йосна бодлгин, иргнө туск оln улсин герән бичгин 27 - гч йоснд ба һ үндстн төрскн келән хоорндан, талдан баг улсла залһлда бөрхлөрн ол злж чаджана гиж келгджөнө. **Сойлын, нийгмлин, эдин засгин туск Нар т делкө**

н герән бичгин 13 - гч йоснд эк эцкнрнь күүкдән йосн тогтасн биш, талдан сурһуль шүүж авад үрн-садан терүнд өгсч чаджана гиж келгджөнө. Орн нутг батлсн сурһулин көтлврлө ирлцжөх сурһулин тогталмуд кен нег күн чигн, ниицөн чигн үүдөж чаджана гиж эн өгүүлл медүлжөнө.

Баһ келн улсин зөвиг харсжах Кемжөтө Зөвллтин 13 - гч йоснд баһ үндстн бийснь сурһулин эврө тогталмуд бүрдөж, бийснь һардж чаджана, з уг орн нутг эн туст салу мөнг өгл уга чигн бөөж чаджана гиж келгджөнө. **Копенгагена бөрмт Бичгин 32** - гч зүйл «орн нутгт сурһулин эврө тогталмудт мөнг һарһх үүрг уга, болвчн тиим тогталмуд орн нутгас үндстни цааж йоснла ирлцүлж дөң түшг хөөж чаджана» гисн уха медүлжөнө

Баһ үндстн оln - зүсн эврө тогталмуд, тер дотр сурһулин ниицэс үүдөһ өд, терүһөн һардад, бөөж чадх арһ Нарт делкөн зөвин йоснд батлгдсн бөөнө, иимө

с эн йосыг күцөх кергтө. Болвчн орн нутг эврәннь йоснла ирлцүлж эн үүлдвриг харж, цагдж чаджана. Тиигвчн орн нутг учр уга, болшго неквр төвж, баһ үндстн зөвөн авч эдлхд харшлхла, баһ үндстн эврө тогталмуд бүрдөж чадшгонь мөн. Орн нутг баһ келн улс бийснь сурһулин эврө тогталмуд бүрдөсн кемд мөң өгл уга чигн бөөж чаджана гиж келгджөнө, болвчн тиим тогталмуд бөөсн һазрасн болвчн, нарт делкөһөс болвчн дөң түшг хөөсн йовдлд харш болх зөв уга.

Баһ үндстин сурһулин эклц болн дунд девсн

Баһ үндстн келәрн дамжулж эврәннь өвәрц бөөцән хадһлж чаджана, орн нутгийннь олна нийгмлин үлмәд орхин төлөд, олна әмдрлд шунмһ аһар орлцхин төлөд орн нутгиннь төрин кел дасх кергтә гисн санаг сурһулин туск нарт делкән бәрмт бичгүд өргмжлжәнә.

Деер келгдснәс кәлтә, ЕЭНБ- н үлмәд бөөх төр нутгудин баһ үндстн о лн кел медлһнд күрсн йовдл нарт делкән бәрмт бичгүдин зүткмжтә ир лцжәх хамгин бүтәмжтә арһ гиж үзж болх, хамт үүлдлһнд ик туста бол х. Эклц болн дунд сурһулин туст өггджәх зааврмуд болхла, баһ келн у лс сурһулян төрскн келәрн дасч чадх эс гиж төрскн келән дачж чадх й овдлд, эн туст кергтә кәтлврмүд үүдәж чадх үүлд, һардвр болхин төлө т огтагдсн.

Сурһулин халхар шишлң шинжлтс кегдснәс иим ү зл - санан орулгджана. Эн хәләц дадлһин таласнь чигн нарт делкән дү рмлә ирлцжәхнь лавта.

Эн үзл-санана бүтәмж оln күчврәс иштә тогтна. Негдгч кемж ань болхла, сурһүль сурлһнд үндстн улсин төрскн келнд ик чинр өггд жәх йовдл. Күчлвр болжах талдан кемжәнә - хамг үү лдх йовдлд хойр келтә багшнр орлцжах темдг.

Заагдсна деернь медүлх кемжәнә - 12

жилин туршарт баһ үндстн төрскн келн болн төрин келн ө дл дасхгдлһн. Дәкәд заахнь - сурһулин девсн болһ нд хойр келн дегц, тустаһар олзлгдсн йовдл.

Иим хәләцтә йовдл баһ үндстн күчн тату келнә чинр өөдлүлж заг - кемжәһинь өргжүхин зүткмжиг үзүлжәнә. Баһ үндстн сурһ улиг төрскн келәрнь баһар дасхад, төскн келинь баһар зааһ

ад, цааранднь шулун болдгар төрин келэр сурһуль сурһх күцлтэ ү
зл бас бөөнө,

Гааган селвгч зааврмуд

болвчн деер тодлгдсн хэлэц эн буру үзллэ учр - утхарн ирлцж бөөхш.

Сурһулин көтлвр бүклдэн төрин келэр заагдад, баһ үндстин күү
кд тооһарн олн күүкдлэ негдж сурһуль дасн йовдлыг дөңнж бөөх ү
зл нарт делкэн кемжэлэ ирлцж бөөхн уга. Сурһулиг һанцхн баһ
келн улсин төрскн келэр зааһад, төрин келиг дасхл уга бөөсн эс гиж б
олмар эс заасн йовдл бас нарт делкэн кемжэлэ ирлцж бөөхн уга.

Баһ үндстниг мергжллин сурһульд сурһлһн

Баһ үндстн төрскн келэн дасх, эс гиж төрскн келэрн сурһ
уль сурх зөвтэ гиж **Копенгагена бэрмт бичгин 34** -гч зү
йлд товчлгдсн тодлвр мергжллин зэрм кичэлмүдиг төрскн келэрн дас
ч болх гиж зөвлж

бөөнө. Кемржән мергжллин сурһулиг төрскн келэр дасхар бөөх улсин
тонь дигтэ болсн деерән сурһульчнр эврэ дурар тиим килэд орхар бөө
хлэ, ЕЭНБ- н ү

лмэд бөөх орн нутгуд ниицнһү, эдл зөвтэ бөөдлдэн ирлцүлж иим арһ
кенд чигн өгх зөвтэ.

Наадк халхарнь болхла, орн нутгуд эдин зүйлин болн сурһулин төр зү
йлэн диглж хэлэх йовдлиг баһрулж болшго, мергжллин сурһуль төгсө
сн баһ үндстин гешүдиг төрин келэр мергжллэн өөдлүлж көдлхд дөң б
олх кергтэ. Иим учрас үндстин улсин гешүд бөөх һ

азртан чигн, орн нутгин ямр нег захд оч көдлж чадж

ана. Базрлг эдшлин ү

йлд оржах цагт, эд - тавр болн көдлмш сулар үүлджэх кемд ямаранчн х
асгч үүл орн нутгин көдлмшт оруллһна эдин көгжлһнө

йовдлд харш болад чигн бөөх. Тиигхлэ, мергжллин сурһуль баһ

келн улст төрскн келэр өггдмн болхла, оютнрт сурһулиг төрин келэ
р бас дасч чадх арһ, төрин келиг дасч чадх зөв батлгдх зөвтэ.

Ик сурһуль баһ үндстнд улст өглһн

Копенгагена бәрмт бичгин 34 - гч йоснд темдглгдсәр болхла, сурһ улиг төрскн келәрн дасх зөв баһ үндстнд бәәнә гисн тодлврт ик сурһ улиг бас төрскн келәрн сурч чаджана гих зөв темдглгджәнә . Эн саамд ик

Гааган селвгч зааврмуд

сурһулиг төрскн келәр дасхар седжәх улс бәәһә д, тиим улсин тонь дигтә болад бәәхлә, теңцл үзләр иш авч, дажрллһ на йовдл һарһл уга керг күцәхиг оныгтан авх кергтә. Кемрә н орн нутг талас шишлң мөңгн эс буулһгдж өггдхлә, баһ үндстн сурһ улин туст эврә тогталмуд бүрдәж чадх зөвиг дорацулж болхуга.

Баһ үндстин өвәрц бәәциг хадһлх зөвиг дөңнх туст орн нутгт ик орм өггджәнә - гиж **Копенгагена бәрмт бичгин 33**

- гч йосн батлж темдглжәнә. Деер келгдснәс иштә, орн нутг ик сурһ улиг баһ келн улст төрскн келәрнь заах арһ хәәх зөвтә, кемржә н тиим улс бәәһәд, теднә тонь зөвлим болад бәәхлә эн керг эрк биш з өвәр күцгджәнә. Келгдсәр болхла, төрскн келәр сурһуль сурһлһ на керг һанцхн багшнр белдлһәр төгсх зөв уга.

Деер темдглгдсиг тодрхалсн хөөн мөңгнә тооцана арһ, арсмин үү лд оржах кемд учрдг кецү йовдлыг бас оныгтан авх зөвтә. Баһ үндстн төрскн келәрн сурһуль сурх кергиг наадк сурһуляс салһж эс гиж зергүлдүлж тогтах йовдл биш. Юунһад гихлә тиим кевәр баһ үндстиг наадк улсас, олас йилһәд, салһад чигн оркхмн болжана. **Кү үнә зөвин Цуг ниит Зарин 26** - гч йоснд темдглгдсәр болхла, сурһ улин күцл болжахнь - онц бурхнд шүтдг сүзгтнр, өңг-зүсәрн йилһрн һү улс хоорндан ни-негн, тесвртә бәәхд сурһуль туслх зөвтә гиж темдгләтә. Иим учртаһар болн негдж үүлдх зүткмжтәһә р болвсрин болн сойлын когжлл өмәрән йолвх зөвтә.

Сурһулин кәтлвр тогталһн

Хойрдгч нарт делкэн дэн төгсснэ хөөн һарсн кесг нарт делкэн бэ рмт бичгүд сурһулин күцлд ик чинр өггджэнэ. Эн бэрмт бичгүдэ р болхла, сурһулиг һанцхн бий туст кергтэ медрл авхин төлө биш талдан чигн үнтэ зөөр болжах: тесвр, олна үзл, өнҮг-зүсэ р эс йилһлһн, оln келн улс, бичкн баг күмс хоорндан амһулңг, тегш б өөхин төө кергтэ

Гааган селвгч зааврмуд

болжана. Иим неквр баһ үндстиг багтажах орн нутгудт шишлң даавр даалһж бөөнэ. Эн орн нутгудт келн улсин хоорндк, үндстни хоорндк бөөһлин туск төр дотр кергин хамгин ончта керг бол ж тоолгджана. Тер мет, бөөсн һазрт болвчн, тер һ азрин захар болвчн эл-тогтун бөөлһн бас сэн күчлвр болж бөөнэ.

Баһ үндстин, тооһарн баг сүзгтирин, угсатни эс гиж үндстни шинжэри ц өн улст өггджэх зөвин ООН - а Зарлтин 4 - гч йоснд:» бөөрн һазрт б үүршлжэх баһ үндстин түүкиг, заңшлыг, келиг сойлыг меджө х йовдлыг шаңнх кергтэ» - гиж төр нутгудт зааһгджана.

Баһ үндстин зөвиг харсжах Кемжөтө Зөвллтин 12

- гч йоснд: » төр нутгуд теднэ баһ үндстин сойл, кел, түүк, шаж мед жэх йовдлыг шаңнх кергтэ » - гиж келгджэнэ.

Күүнэ кемжэнэ туск ЕЭНХ - н Чуулһнд батлгдсн Копенгагена зө вллтин 34 - гч зүйлд болхла, төрин сурһулин көтлврт » баһ

үндстин түүк болн сойл эрк биш оныгт авгдх зөвтэ» - гиж темдглгджө нэ.

Сурһулин көтлврт орн нутг дотр бөөх кесг баһ келн улсин түүк болн те днэ үндстни улмжлл даскх неквр орн нутгт төвгджэнэ. Төр йос һарджа х улс эврэн бийснь, баһ үндстин гешүд угаһар, теднэ зөвиг оныгтан авл уга чигн эн кергиг күцэж чаджана. Эн хэлэц буру болснас тиим заавр эн бэрмт бичгт өггджэхш.

Баһ үндстин зөвиг харсжах Кемжөтө Зөвллтин 15 -гч йосн, Күүнэ кемж өнэ туск ЕЭНХ - н Чуулһнд батлгдсн Копенгагена зөвллтин 30 - гч зүй

лд, Баһ келн улсин, тооһарн баг сүзгтнрин, угсатны шинжэри цөн улст өггджэх зөвин ООН - а Зарлтин 3

- гч йоснд - баһ үндстн ямаранчн шиидвр авлһнд орлцх зөвтө, тер дотр хөлөгджэх сурврмуд теднлө залһлдата болхла эрк биш орлцх зөвтө - г иж батлж темдглж бөөнө.

Гааган селвгч зааврмуд

Сурһлин көтлврмүдиг баһ үндстн төрскн келэр бүрдэдг цутхлһнд хо йрдвл үүл өмөрөн йовлһнд, сөн һара, чадмг арһта болхд туслх.

Ашлгч немрлт

Баһ үндстн сурһуль сурхин зөвин төр ЕЭНБ-н үлмэд ордг зөрм орн н утгудт нэрн, эмзг керг болжана. Болвчн сурһуляр дамжулж эн орн нут гудин онц ниицэсин, багмудин хэрлцән бат, тоомсрта, тогтун болһж б олх.

Эн төр өдгө цагт дегд нэрн болснас учрта, дөкөд болхла күүнө зөвин т уск нарт делкән бәрмт бичгүд невчк тодрха биш болснас көлтө, тогтас н зерг зааврмуд баһ үндстн сурһуль сурх зөв өгх йовдлд түлкц чигн, тө вц чигн болад бөөх. Гаагин селвгч Зааврмуд күцц гиж келж болшго. Э н селвгч зааврмуд баһ үндстин сурһуль сурлһна зөвин туск төр хаһлһ на кергт һоллгч ул болж олзлгдж чаджана.